

УДК 339.1:65.012

О.М. Мезенцева, здобувач

Кіровоградський національний технічний університет

Методологічні аспекти регулювання розвитку підприємств торгівлі

Визначено методи регулювання розвитку підприємств торгівлі, які базуються на поєднанні ринкового та державного регулювання. Обґрунтовано, що використання цих методів сприяє досягненню позитивної динаміки господарської діяльності суб'єктів торговельної сфери, дозволяє удосконалити торговельні процеси, підвищити конкурентоспроможність на споживчому ринку, оптимізувати витрати обігу та отримати позитивний фінансовий результат.

підприємства торгівлі, регулювання розвитку, методи регулювання, ринкове регулювання, державне регулювання

Негативний вплив на здійснення торговельної діяльності підприємств торгівлі здійснила фінансова криза, яка знизила ділову активність даних суб'єктів господарювання та зумовила зміну платоспроможного попиту споживачів. Проте, у зазначених умовах, підприємства торгівлі намагалися удосконалити торговельну діяльність через перегляд товарного асортименту, запровадження гнучкої цінової політики, оптимізацію витрат обігу, формування лояльності споживачів, залучення нових постачальників товарних ресурсів, реструктуризації кредиторської заборгованості тощо.

Разом з тим, для забезпечення сталого розвитку будь-який господарський процес, об'єкт та суб'єкт потребують відповідного регулювання. Це також стосується і регулювання розвитку підприємств торгівлі та споживчого ринку.

Загальні проблеми щодо теорії управління і регулювання розвитку суб'єктів господарювання у різний час досліджували та вирішували багато зарубіжних вчених, а саме: К. Аджирис, М. Альберт, Р. Бекхард, С. Белл, Л. Лайкерт, Г. Лінніт, Д. Макгрегор, Л. Маслоу, М. Мескон, та ін. Дослідженням безпосередньо теоретико-методичних основ управління та регулювання розвитку підприємств торгівлі присвячені праці І.О. Бланка, О.В. Березіна, П.Ю. Брітченка, Н.О. Власової, Н.М. Заярної, Н.С. Краснокутської, В.Д. Лагутіна, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, І.А. Маркіної, В.С. Марціна, Н.Г. Міценко та ін.

З метою здійснення ефективної діяльності, підприємства торгівлі використовують різні методи управління та регулювання торговельних процесів [1-5], що забезпечують конкурентоспроможність на споживчому ринку. Але, на сучасному етапі склалася ситуація, що вимагає розробки нових науково обґрунтованих механізмів управління та методів регулювання розвитку підприємств торгівлі, що дозволять адаптуватися до зміни ринкової кон'юнктури та протистояти руйнівним явищам в економіці.

Тому виникає необхідність глибокого наукового дослідження актуальних питань щодо управління та регулювання розвитку підприємств торгівлі у разі зміни економічних умов та ринкового середовища діяльності суб'єктів господарювання в сучасних умовах.

Виходячи з цього, метою даного дослідження є визначення та обґрунтування сучасних методів регулювання розвитку підприємств торгівлі.

Регулювання розвитку підприємств торгівлі ми уявляємо як систему заходів економічного, правового та організаційного характеру, за допомогою яких органи державної влади впливають на суб'єктів торговельної сфери та процеси торгівлі з метою забезпечення сталого розвитку.

У науковій літературі основними завданнями щодо регулювання розвитку підприємств торгівлі є:

- розробка, прийняття, контроль нормативно-законодавчих актів, що забезпечують правову основу, захист інтересів та розвиток підприємств торгівлі;
- реалізація державної політики щодо розвитку підприємств гуртової та роздрібно-торгівлі, а також торговельно-виробничої сфери на основі використання ринкових механізмів господарювання;
- послаблення прямих форм втручання і контролю за діяльністю підприємств торгівлі;
- створення умов для вільної добросовісної конкуренції на споживчому ринку, вільного продажу товарів та надання торговельного сервісу;
- сприяння формуванню та товарному насиченню споживчого ринку, виробництву товарів, розширенню їх асортименту та поліпшенню якості з урахуванням попиту покупців;
- гармонізація поточних і стратегічних напрямів розвитку підприємств торгівлі і структурно-інвестиційної та науково-технічної політики;
- зняття обмежень адміністративного регулювання торговельної діяльності;
- підвищення темпів зростання товарообороту на основі політики стимулювання розвитку споживчого сектору;
- створення умов для накопичення торговельного капіталу і зростання інвестицій у торговельну сферу тощо [2, с. 223].

У Концепції розвитку внутрішньої торгівлі України регулювання розвитку підприємств торгівлі базується на наступних принципах: організаційно-господарська незалежність, відкритість, цивілізованість, самоокупність, конкурентоспроможність суб'єктів господарювання, урегульованість, контрольованість [7].

Наведені принципи, в свою чергу, базуються на ринкових методах взаємодії суб'єктів господарювання торговельної сфери із покупцями та організаційно-економічних механізмах регулювання розвитку цих суб'єктів.

Ринкове регулювання розвитку підприємств торгівлі забезпечується через дослідження впливу чинників зовнішнього середовища на їх господарську діяльність та мобілізацію внутрішніх ресурсів суб'єктів господарювання торговельної сфери щодо забезпечення стійкості та конкурентоспроможності на споживчому ринку. Але у всіх країнах світу ринкове регулювання розвитку суб'єктів господарювання доповнюється системою державного регулювання торгівлі і споживчого ринку, оскільки механізми регулювання економічними процесами поєднують: ринкове регулювання (за допомогою механізму конкуренції, динаміки ринкових цін, попиту та пропозиції, задоволення потреб споживачів тощо), державне регулювання (здійснюється через грошово-кредитну, бюджетну, інвестиційну та інші форми економічної політики).

Регулювання розвитку підприємств торгівлі державою здійснюється через прями та непрямі методи (табл. 1).

Прямі та непрямі методи регулювання розвитку підприємств торгівлі забезпечують ефективне формування та використання власних ресурсів, а також сприяють оптимізації господарської діяльності та досягненню конкурентоспроможності

на споживчому ринку.

На наш погляд, значний вплив на регулювання розвитку підприємств торгівлі здійснюють економічні методи формування конкуренції на споживчому ринку між суб'єктами господарювання торговельної сфери, що характеризується відповідним рівнем товарного асортименту, якістю продукції, ціною пропозицією та торговельним сервісом тощо.

Таблиця 1 – Прямі та непрямі методи регулювання розвитку підприємств торгівлі в Україні

Прямі методи	Непрямі методи
Контроль за дотриманням чинного законодавства про торговельну діяльність	Розробка і прийняття відповідних нормативно-законодавчих актів
Державний реєстр створення підприємств торгівлі	Фінансова та грошово-кредитна політика
Контроль за якістю товарів	Податкова політика
Визначення відповідного рівня цін та розміру торговельних надбавок	Політика доходів
Регулювання умов та термінів зберігання та реалізації, маркування та обміну товарів	Стимулювання підприємництва
Регулювання правил продажу окремих видів товарів	Регулювання експортно-імпортних операцій
Контроль за дотриманням санітарних норм торгівлі	Розміщення державних замовлень
Державна регламентація порядку та валюти розрахунків зі споживачами тощо	Валютне регулювання
	Амортизаційна політика

У більшості випадків на споживчому ринку підприємства торгівлі здійснюють господарську діяльність в умовах досконалої конкуренції, оскільки присутня значна кількість суб'єктів; спостерігається однорідність сегментів ринку, які обслуговують різні підприємства торгівлі; є можливість досить вільної заміни асортименту товарів, що реалізуються; відсутні бар'єри входу на ринок за незначних обсягів інвестованого капіталу, а також відносно низького рівня витрат при виході з нього. На окремих сегментах споживчого ринку підприємства торгівлі працюють в умовах монополістичної конкуренції, відмінними ознаками якої є різнорідний характер товарів, що реалізуються; обмеження у входженні до галузі, обмеження у доступі до інформації та незначний контроль за цінами [3, с. 202].

Тому, враховуючи вищезазначене, нами запропоновані економічні методи регулювання розвитку підприємств торгівлі, які спрямовані на реалізацію конкурентної політики, а також методи антимонопольного регулювання (рис. 1).

Запропоновані економічні методи регулювання розвитку підприємств торгівлі сприяють формуванню сприятливого конкурентного середовища на споживчому ринку для ефективного здійснення господарської діяльності суб'єктів торговельної сфери.

Методи антимонопольного регулювання дозволяють застосовувати адміністративні важелі впливу на ті підприємства торгівлі, які порушують чинне законодавство щодо торговельної діяльності, конкурентної політики та заважають стабільно функціонувати і розвиватися на споживчому ринку іншим суб'єктам торговельної сфери; застосування державного контролю у сфері антимонопольного законодавства стосується регулювання суб'єктів господарювання при виявленні

монопольного становища на споживчому ринку, недобросовісної конкуренції, змові торговельних підприємств щодо збуту продукції, встановлення відповідного рівня цін, обмеження продажу окремих видів товарів виробників тощо.

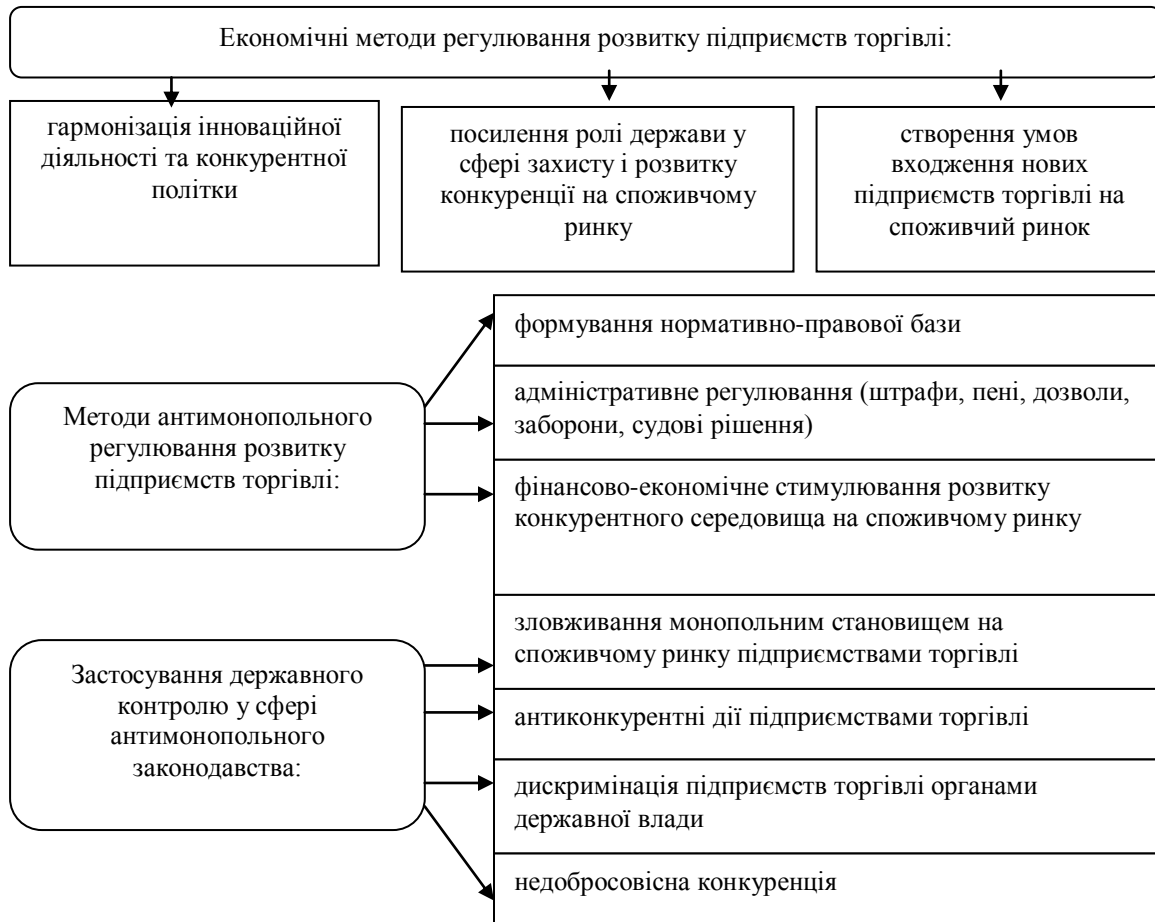

Рисунок 1 – Економічні методи та методи антимонопольного регулювання розвитку підприємств торгівлі в Україні

Функціональний характер економічних методів регулювання розвитку підприємств торгівлі та формування конкурентного середовища на споживчому ринку визначає позитивний вплив на їх господарську діяльність, а саме:

- збільшення обсягів збуту продукції, розширення товарного асортименту, удосконалення споживчих та інших характеристик товарів;
- застосування сучасних технологій організації маркетингових і збутових структур, логістичних та дистрибуційних мереж;
- зменшення кількості неприбуткових та неефективних підприємств торгівлі;
- скорочення таких негативних явищ на споживчому ринку як фальсифікат, контрабандна та контрафактна продукція;
- досягнення вищого рівня прозорості торговельних процесів на споживчому ринку;
- скорочення необхідності посиленого державного контролю за споживчим ринком та витрат на нього [6, с.31].

Регулювання розвитку підприємств торгівлі здійснюється через систему правових, економічних, фінансових, науково-технічних, інвестиційних, соціально-політичних та інших методів. Державне регулювання здійснюють Кабінет Міністрів

України; спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері торгівлі; інші органи державної виконавчої влади відповідно до чинного законодавства; місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Методи державного регулювання розвитку підприємств торгівлі здійснюється через: нормативно-правову та методичну базу; контроль-наглядову і обмежувально-заборонну систему заходів; вибірк-ову державну підтримку важливих соціально-економічних орієнтирів [7].

Основою правового регулювання розвитку підприємств торгівлі є Господарський кодекс України. З метою розвитку підприємств торгівлі постійно удосконалюється нормативно-правова база щодо правового статусу, організаційних форм торговельної діяльності, права власності, відповідальності суб'єктів господарювання тощо.

Для забезпечення сталого розвитку та удосконалення господарської діяльності підприємств торгівлі використовуються методи та заходи державного регулювання (табл. 2).

Таблиця 2 – Методи та заходи державного регулювання розвитку підприємств торгівлі в Україні [узагальнено автором за джерелом 7]

Методи державного регулювання:	Заходи державного регулювання:
<ul style="list-style-type: none"> • ліцензування і патентування торговельної діяльності; • контроль за якістю товарів і послуг; • створення сприятливого інвестиційного клімату у сфері торгівлі з орієнтацією капітальних вкладень у розвиток матеріально-технічної бази підприємств торгівлі та удосконалення її інфраструктури; • правове регулювання торговельних угод; • структуризація мережі підприємств торгівлі; • підвищення науково-технічного рівня через галузеві стандарти і нормативи торговельної діяльності; • професійно-кадрова відповідність; • інформаційне забезпечення торговельної діяльності та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> • надання позик на придбання, створення або розширення підприємств торгівлі; • фінансування участі у капіталі крупних підприємств торгівлі; • довготермінове інвестиційне проектування, пов'язане із створенням або збереженням робочих місць; • технічне оснащення підприємств торгівлі; • надання гарантій комерційним банкам, фінансовим компаніям; • сприяння розвитку послуг у сфері транспортування, складування, оброблення та переробки вантажів з метою істотного підвищення рівня транспортно-експедиційного обслуговування вантажів у сфері торгівлі; • сприяння розширенню торговельної присутності підприємств та організацій України на території інших країн; • стимулювання заходів щодо охорони довкілля; • підвищення кваліфікації кадрів; • субсидування досліджень, що виконуються за державним замовленням, інвестиції у науково-дослідні роботи; • консультаційна допомога тощо.

Наведені вище методи та заходи спрямовані на формування дозвільної системи, забезпечення необхідними ресурсами суб'єктів торговельної сфери, інноваційної та інформаційної підтримки; заходи державного регулювання стосуються напрямів фінансового, техніко-технологічного та логістичного забезпечення процесу торгівлі, а також розширення обсягів діяльності за межами країни та консультативної допомоги тощо.

Узагальнюючи проведене нами дослідження методів регулювання розвитку підприємств торгівлі, запропоновані їх види та подана характеристика кожного з них (рис. 2).

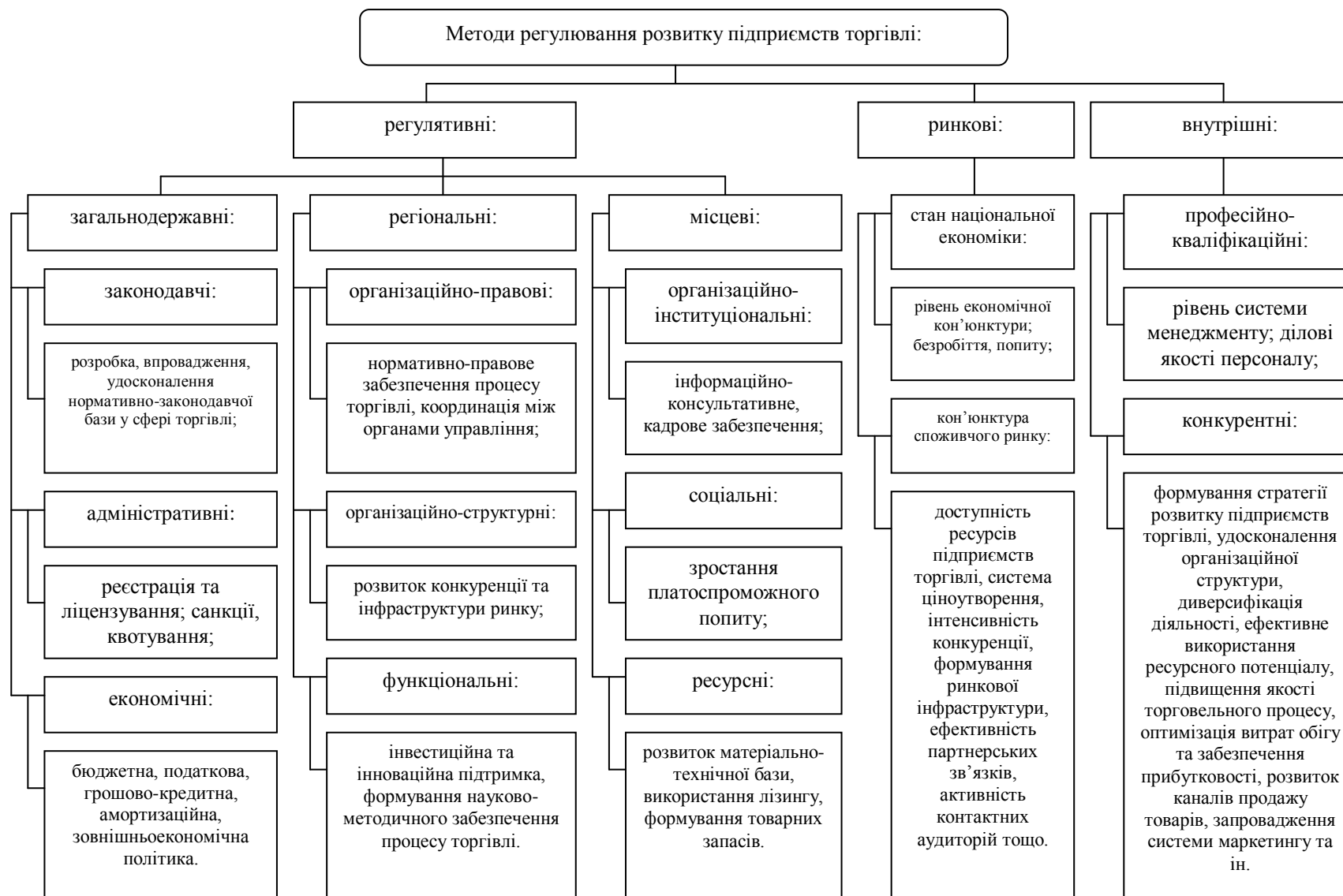

Рисунок 2 – Методи регулювання розвитку підприємств торгівлі в Україні

Запропоновані нами методи регулювання розвитку підприємств торгівлі визначають загальні підходи та організаційно-економічні аспекти подальшого функціонування суб'єктів господарювання торговельної сфери, а також дозволяють визначити пріоритетні напрями їх розвитку. Регулятивні методи розвитку підприємств торгівлі спрямовані на використання адміністративно-правового забезпечення розвитку торговельної діяльності та дозволяють сформувати належну інфраструктуру споживчого ринку і платоспроможність покупців. Ринкові методи регулювання розвитку підприємств торгівлі дозволяють суб'єктам господарювання торговельної сфери відслідковувати зміни економічної кон'юнктури та формувати ресурсний потенціал через розвиток партнерських зв'язків із контрагентами. Внутрішні методи регулювання розвитку підприємств торгівлі забезпечують ефективне формування системи менеджменту суб'єктів господарювання торговельної сфери та дозволяють підвищити конкурентоспроможність на споживчому ринку шляхом розробки економічної стратегії розвитку на довготривалу перспективу, а також маркетингового забезпечення торговельної діяльності тощо.

Таким чином, висновки проведеного дослідження полягають у наступному:

1. Визначено методи регулювання розвитку підприємств торгівлі, які базуються на поєднанні ринкового та державного регулювання.

2. Використання методів ринкового регулювання забезпечує підприємствам торгівлі удосконалення організаційної структури відповідно до вимог ринку та підвищує якість прийняття управлінських рішень у разі зміни економічної кон'юнктури.

3. Обґрунтовано необхідність використання економічних методів формування конкуренції на споживчому ринку між суб'єктами господарювання торговельної сфери, які сприяють формуванню сприятливого конкурентного середовища на споживчому ринку для ефективного здійснення господарської діяльності суб'єктів торговельної сфери.

4. Методи антимонопольного регулювання дозволяють застосовувати адміністративні важелі впливу на ті підприємства торгівлі, які порушують чинне законодавство щодо торговельної діяльності, конкурентної політики та заважають стабільно функціонувати і розвиватися на споживчому ринку іншим суб'єктам торговельної сфери

5. Досліджено, що методи державного регулювання розвитку підприємств торгівлі здійснюються через нормативно-правову та методичну базу, контрольну-наглядову і обмежувально-заборонну систему заходів, вибірковою державною підтримкою важливих соціально-економічних орієнтирів; вони спрямовані на формування дозвільної системи, забезпечення необхідними ресурсами суб'єктів торговельної сфери, інноваційної та інформаційної підтримки тощо.

6. Запропоновані регулятивні, ринкові та внутрішні методи регулювання розвитку підприємств торгівлі визначають загальні підходи та організаційно-економічні аспекти подальшого функціонування суб'єктів господарювання торговельної сфери, а також дозволяють визначити пріоритетні напрями їх розвитку.

Подальші дослідження полягають у розробці, на основі наведених вище методів та заходів, механізмів регулювання розвитку підприємств торгівлі.

Список літератури

1. Височин І. Державне регулювання торговельної діяльності в Україні та світі: порівняльний аналіз / І. Височин // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 1. – С. 11-23.
2. Возіянова Н.Ю. Державне регулювання інституціональних змін у розвитку внутрішньої торгівлі / Н.Ю. Возіянова // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Сер. Гуманітарні науки. – 2010. – № 3. – С. 219-228.
3. Заярна Н.М. Конкурентна політика держави як інструмент регулювання розвитку торгівлі в Україні // Н.М. Заярна, Х.Т. Цюпка // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.4. – С. 201-205.
4. Краснокутська Н.С. Сучасні методи управління розвитком торговельного підприємства / Н.С. Краснокутська, Т.В. Криловецька // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. Вип. 1: зб. наук. праць. – Харків: ХДУХТ, 2008. – С. 208-214.

5. Лагутін В.Д. Внутрішній ринок споживчих товарів: теорія розвитку і регулювання: монографія / В.Д. Лагутін // Мін-во освіти і науки України. – К.: КНТЕУ, 2008. – 327 с.
6. Міценко Н.Г. Регулювання діяльності підприємств роздрібної торгівлі: монографія/ Міценко Н.Г., Васильців Т.Г., Зяярна Н.М.. – Львів: Вид-во ЛКА, 2009. – 176 с.
7. Про Концепцію розвитку внутрішньої торгівлі України: Постанова Кабінету Міністрів України № 1449 від 12 грудня 1997 р. // www.rada.gov.ua.

О.Мезенцева

Методологические аспекты регулирования развития предприятий торговли

Определены методы регулирования развития предприятий торговли, которые базируются на объединении рыночного и государственного регулирования. Обосновано, что использование этих методов обеспечивает достижение позитивной динамики хозяйственной деятельности субъектов торговой сферы, позволяет усовершенствовать торговые процессы, повысить конкурентоспособность на потребительском рынке, оптимизировать расходы оборота и получить позитивный финансовый результат.

О. Mezentseva

Methodological aspects of the trade enterprises development

The methods of the trade enterprises development regulation are defined, they are based on the integration of the market and state control. It is founded, that the use of these methods provides the positive dynamics of the trade sector economical activity, it allows to improve trade process, to make it competitive in the consumer market, to optimize the turnover costs and to get a positive financial result.

Одержано 21.09.12